

Research Paper

Explaining Security and Sense of Social Security of Female Heads of the Household with a Focus on Cultural and Social Capital (Case Study: Women Covered by the Imam Khomeini Relief Committee (RA) and Tehran City Welfare Organization in 1400)

Asghar Vosoughi Assal¹, Hoshang Zahiri^{2*}, Yaqoub Sharbatian²

1- Sociology doctoral student, Garmsar Branch, Islamic Azad University, Garmsar, Iran.

2- Assistant Professor, Department of Sociology, Garmsar Branch, Islamic Azad University, Garmsar, Iran.

Received: 2022/10/22

Revised: 2022/12/28

Accepted: 2023/01/26

Use your device to scan and read the article online

DOI:

10.30495/jzv.2023.31137.3921

Keywords:

Security, Sense of Social Security, Social Capital, Cultural Capital, Women Heads of the Household

Abstract

Introduction: During the last few decades, most of the countries of the world, especially the developing societies, have witnessed rapid and widespread changes and developments that have affected their development patterns and population structures. Meanwhile, the increase of female-headed households and their numerous social and cultural issues have led to the formation of many security concerns among these households. Therefore, this research is trying to explain the security and sense of social security of female heads of households in Tehran, focusing on their cultural and social capital.

Methods: This research was carried out in a quantitative method with a field-survey strategy and cross-sectionally. The sample size included 721 female heads of households covered by the welfare organization and the Imam Khomeini Relief Committee, who were selected by stratified sampling based on the size. The data collection tool was a questionnaire and the data were analyzed using SPSS software.

Findings: The social and cultural capital of women heads of households is average to low, and the social security and sense of security of women heads of households is evaluated as average, and the highest levels of insecurity were observed in the occupational and financial spheres.

Citation: Vosoughi Assal A, Zahiri H, Sharbatian Y. Explaining Security and Sense of Social Security of Female Heads of the Household with a Focus on Cultural and Social Capital (Case Study: Women Covered by the Imam Khomeini Relief Committee (RA) and Tehran City Welfare Organization in 1400): Quarterly Journal of Women and Society. 2023; 14 (53): 163-176.

*Corresponding author: Hoshang Zahiri

Address: Assistant Professor, Department of Sociology, Garmsar Branch, Islamic Azad University, Garmsar, Iran.

Tell: : 09125076150

Email: hoshzahiri@gmail.com

Extended Abstract

Introduction

During the last few decades, most of the countries of the world, especially developing societies such as the Islamic Republic of Iran, have witnessed rapid and extensive economic, social, cultural and political changes and transformations, changes that have left pervasive effects on the development patterns and demographic structures of the country. For example, the increase of female-headed households is one of the emerging demographic issues that, due to the socio-economic changes of the society, have affected the country's development process and led to the formation of new waves in the unbalanced layers of the society (1). Women heads of households, as one of the socially vulnerable groups, have assumed the headship of their households as a result of factors such as divorce, spouse's death, spouse's addiction, spouse's disability, being abandoned by immigrant or careless men. Today, the number of households headed by women in Iran is over 3 million and 61 thousand households and is equal to 12.7% of the country's population (2). This group of women often manage their family affairs without the regular presence or support of an adult man (Niyazi et al., 1397: 10) and mainly face issues such as low access to job opportunities, low literacy, and lack of continuous and stable incomes. . The multitude of these issues has caused many of the normal functions of these families to be disrupted and their social security and perception of this category to be overshadowed.

Security means "absence of apprehension and concern and freedom from fear and danger, any form of threat, harm, anxiety and individual and social fear, worry or existence of peace, assurance, comfort, trust and security" (3). Meanwhile, the increase of female-

headed households and their numerous social and cultural issues have led to the formation of many security concerns among these households. Therefore, this research is trying to explain the security and sense of social security of female heads of households in Tehran, focusing on their cultural and social capital.

Methods

The current research method was quantitative with a field-survey strategy, applied in terms of purpose and cross-sectional research in terms of time. Therefore, the nature of this research is descriptive-analytical and based on a proof paradigm with a comparative approach. The statistical population of this research included all female heads of households in Tehran in 22 districts, which were covered by the welfare organization (3443 people) and the Imam Khomeini Relief Committee (15066 people). The total number of female heads of households in Tehran, who were considered as the statistical population in this research and were covered by one of the two mentioned, is 18,509 people. The sample size was determined according to Cochran's formula as follows.

Findings

Examining the relationship between social and cultural capital with social security and the sense of social security of female heads of the household

hypothes is	Social Security		A sense of social security	
	r	sig	R	sig
Social capital	0.00	0.628*	0.00	0.669*
Cultural capital	1	*	1	*
	0.00	0.28**	0.00	0.325*
	1		1	*

Examining the inferential findings of

the research in line with the table shows that social capital has a significant correlation with the social security of women heads of households and is 0.628, which means that by increasing the amount of social capital of women heads of households, that is, improving the level of social trust, increasing the amount of social participation, , improving the social awareness of female-headed households, as well as increasing the density of social connections and interactions of female-headed households, the level of their social security in society and family increases. Also, the social capital of female heads of households has a significant and stronger relationship (0.669) with their perception of social security, in the sense of a sense of peace and lack of panic and fear caused by threats to the social values of female headed households directly affected by relationships, social interactions, public and collective participations, the level of awareness and the level of trust of female-headed households in institutions, people, professions and jobs. On the other hand, cultural capital as a set of communications, assets, information and cultural privileges such as educational qualifications, character, expectations, etc. not only leads to the improvement of the level of social capital of women heads of households ($r=0.478$, $\text{sig.}=0.001$), that is, it improves the communication situation, expands networks, expands the circle of trust and awareness, and also increases the desire of women heads of households to participate in society, and the intensity and quality of relationships and interactions between individuals and groups, the perception of commitment And it promotes mutual trust towards shared norms and values, but also directly affects the level of social security and the sense of social security of women heads of households. The statistical

evidence obtained in this area shows that cultural capital with a correlation coefficient of 0.280 has a direct effect on social security and with a correlation coefficient of 0.325 on the feeling of social security of female heads of households, and therefore with the increase in the amount of cultural capitals of female heads of households in the form of an increase Cultural skills, upgrading the level of cultural values and having more academic and scientific degrees and certificates in the form of obtaining official and unofficial degrees add to the level of objective security and at higher levels to their perception of peace and security.

Discussion

The social and cultural capital of women heads of households is average to low, and the social security and sense of security of women heads of households is evaluated as average, and the highest levels of insecurity were observed in the occupational and financial spheres.

Conclusion

As a result, with the increase in the amount of social capital of female heads of the household, the amount of security and their feeling of social security in the society and family increases.

Funding

All financial resources and the cost of research and publication of the article are entirely the responsibility of the authors and no financial support has been received.

Authors' contributions

The article is taken from the doctoral thesis. The first author is a PhD student; the second author is the first guide and responsible author; the third author is the thesis advisor.

Conflicts of interest

This article is taken from the PhD thesis entitled "Investigation of the relationship between capital (social, economic, cultural) and social security and the sense of social security of female heads of households in Tehran" (Department of Sociology, Faculty of Humanities, Islamic Azad University, Garmsar Branch, Semnan) and does not conflict with personal or organizational interests.

مقاله پژوهشی

تبیین امنیت و احساس امنیت اجتماعی زنان سرپرست خانوار با تمرکز بر سرمایه فرهنگی و اجتماعی (مورد مطالعه: زنان تحت پوشش کمیته امداد امام خمینی (ره) و سازمان بهزیستی شهر تهران در سال ۱۴۰۰)

اصغر وثوقی اصل^۱، هوشنگ ظهیری^{۲*}، یعقوب شربتیان^۲

۱- دانشجوی دکتری جامعه شناسی، واحد گرمسار، دانشگاه آزاد اسلامی، گرمسار، ایران.

۲- استادیار گروه جامعه شناسی، واحد گرمسار، دانشگاه آزاد اسلامی، گرمسار، ایران.

چکیده

هدف: طی چند دهه اخیر اکثر کشورهای جهان، به ویژه جوامع در حال توسعه شاهد تغییرات و تحولات سریع و گسترده ای بوده که الگوهای توسعه و نیز ساختارهای جمعیتی آنها را متأثر ساخته است. در این میان افزایش خانوارهای زن سرپرست و مسائل اجتماعی و فرهنگی متعدد آنها منجر به شکل گیری دغدغه های امنیتی فراوانی برای ایشان شده است. این تحقیق در تلاش است تا امنیت و احساس امنیت اجتماعی زنان سرپرست خانوار شهر تهران را با تمرکز بر سرمایه فرهنگی و اجتماعی آنها تبیین نماید.

روش: این پژوهش به روش کمی با راهبرد میدانی - پیمایشی و به صورت مقطعی انجام گرفت. حجم نمونه شامل ۷۲۱ نفر از زنان سرپرست خانوار تحت پوشش سازمان بهزیستی و کمیته امداد امام خمینی بود که به روش نمونه گیری طبقه ای متناسب با حجم برگزیده شدند. ابزار گردآوری داده ها پرسشنامه بوده و داده ها با استفاده از نرم افزار SPSS تحلیل شدند.

یافته ها: سرمایه اجتماعی و فرهنگی زنان سرپرست خانوار در حد متوسط به پایین است و امنیت اجتماعی و احساس امنیت زنان سرپرست خانوار در حد متوسط ارزیابی شده و بالاترین سطح ناامنی در حوزه شغلی و مالی ملاحظه گردید؛ در نتیجه با افزایش میزان سرمایه اجتماعی زنان سرپرست خانوار میزان و احساس امنیت اجتماعی آنها در جامعه و خانواده افزایش پیدا می کند.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۷/۳۰

تاریخ داوری: ۱۴۰۱/۱۰/۰۷

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۱/۰۶

از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید

DOI: 10.30495/jzvz.2023.31137.3921

واژه های کلیدی:

امنیت، احساس امنیت اجتماعی، سرمایه اجتماعی، سرمایه فرهنگی، زنان سرپرست خانوار

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

* نویسنده مسئول: هوشنگ ظهیری

نشانی: استادیار گروه جامعه شناسی، واحد گرمسار، دانشگاه آزاد اسلامی، گرمسار، ایران.

تلفن: ۰۹۱۲۵۰۷۶۱۵۰

پست الکترونیکی: hoshzahiri@gmail.com

مقدمه

طی چند دهه اخیر، اکثر کشورهای جهان، به ویژه جوامع در حال توسعه همچون جمهوری اسلامی ایران، شاهد تغییرات و تحولات سریع و گسترده اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی بوده، تغییراتی که آثار فراگیری بر الگوهای توسعه و نیز ساختارهای جمعیتی کشور بجای گذاشته است؛ به عنوان مثال، افزایش خانوارهای زن سرپرست از جمله مسائل نوظهور جمعیتی می باشد که متأثر از تغییرات اقتصادی- اجتماعی کلان جامعه، بر روند توسعه کشور تأثیر گذاشته و منجر به شکل گیری امواج جدیدی در لایه های نامتعادل جامعه گردیده است (۱). زنان سرپرست خانوار مانند یکی از گروه های آسیب پذیر اجتماعی در نتیجه عواملی چون طلاق، فوت همسر، اعتیاد همسر، از کار افتادگی همسر، رها شدن توسط مردان مهاجر و یا بی مبالا، سرپرستی خانوار خویش را به عهده گرفته اند. امروزه تعداد خانوارهای با سرپرستی زنان در ایران بالغ بر ۳ میلیون و ۶۱ هزار خانوار و برابر ۱۲/۷ درصد از جمعیت کشور است (۲). این قشر از زنان اغلب بدون حضور منظم و یا حمایت یک مرد بزرگسال، به ساماندهی امور خانواده خود می پردازند (نیازی و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۰) و عمدتاً با مسائلی نظیر دسترسی پایین به فرصت های شغلی، کم سواد و فقدان درآمدهای مستمر و ثابت مواجه هستند. انبوه این مسائل سبب گردیده تا بسیاری از کارکردهای بهنجار این خانواده ها مختل شود و امنیت اجتماعی و ادراک آنان از این مقوله تحت الشعاع قرار گیرد.

امنیت به معنای «فقدان دلهره و دغدغه و رهایی از ترس و خطر، هر شکل از تهدید، آسیب، اضطراب و هراس فردی و اجتماعی، دل نگرانی یا وجود آرامش، اطمینان، آسایش، اعتماد و تأمین است» (۳). امنیت شامل دو مؤلفه عینی و ذهنی است که در مبحث عینی، امنیت اجتماعی نشانگر شرایط و موقعیت ایمن و حفظ و توسعه آن نزد شهروندان یک جامعه در برابر عوامل بیرونی همچون ناآرامی ها، جرم، حوادث و غیره است. امنیت در مؤلفه ذهنی آن نشانگر ادراک آزادی نسبی از خطرات و احساس آرامش جسمی و روانی ناشی از وجود امنیت عینی در جامعه است (۴). از این رو، یکی از مهم ترین نیازهای زنان سرپرست خانوار برای گسترش فعالیت های اجتماعی و حضور بدون دغدغه در حیات اجتماعی، برخورداری از امنیت و احساس امنیت اجتماعی است، همچنان که در تحقیقاتی چون مطالعات دابیهللا (۲۰۱۴) نشان داده شده که زنان عادی در قیاس با زنان سرپرست خانوار، احساس امنیت بالاتری دارند و آسیب پذیری زنان سرپرست خانوار بیشتر از سایر زنان است (سخامپو، ۲۰۱۲). نگاه داری از فرزندان

یتیم، فقدان دسترسی به درآمد منظم و کافی، بیماری های متعدد و آسیب پذیری، دسترسی ضعیف به نیازهای پایه، سلامت پایین، انزوا و احساس تنهایی، تغذیه ضعیف و مواجهه با فقر از مهمترین علل تضعیف امنیت اجتماعی این قبیل خانوارها دانسته شده است (۵).

سرمایه فرهنگی^۳ نیز یکی از شاخص های احساس امنیت است که اگر در افراد جامعه درونی نشده باشد، تحقق اجبارگونه آن ها با توسل به زور و قدرت، موجب تأمین امنیت و بهره مندی اعضای جامعه از امنیت نخواهد گردید؛ در واقع، احساس امنیت نیازمند یک بستر رشد و زایش است، افراد باید به حقوق دیگران احترام گذارند و از تعدی و تجاوز به آن ممانعت نمایند و این امر جز در پرتو سرمایه فرهنگی میسر نیست. سرمایه فرهنگی گویای شناخت و ادراک فرهنگ و هنرهای متعالی، برخورداری از ذائقه خوب و اشکال عمل مطلوب است (۶). این مقوله در برگیرنده امیال پایدار انسانی و گرایشات و عادت هایی است که در مسیر اجتماعی شدن کسب شده و کالاهای فرهنگی، دانش ها و مهارت ها و سبک های مختلف زندگی که از مشروعیت لازم برخوردار هستند را فرا می گیرد (۷). میزان دسترسی افراد به سرمایه های فرهنگی موجب احراز نوع خاصی از سبک زندگی می شود، مجموعه ای از تفکرات، تفاسیر و ادراکات که بر بروز هیجاناتی چون شادی [و حس امنیت و اطمینان] مؤثر است و فقدان آن قادر است سلامت افراد به ویژه کسانی که در برهه های خاصی از زندگی خویش هستند را به خطر اندازد. مطالعات موجود نشان داده اند که میان میزان سرمایه فرهنگی و بروز انواع رفتارهای پرخطر رابطه منفی و معنی داری وجود داشته (دهقان معنوی، ۱۳۹۲) و با ارتقاء سرمایه فرهنگی افراد، از بروز رفتارهای پرخطرگرا و ناسالم اجتماعی پیشگیری به عمل آمده است (۸) و احساس امنیت و آرامش خاطر را نزد افراد توسعه می دهد؛ بنابراین برخورداری از سرمایه فرهنگی یک از فاکتورهای امنیت افزایی به ویژه نزد خانوارهای آسیب دیده ای همچون زنان سرپرست خانوار است. با توجه به این مسائل، این پژوهش در پی بررسی این پرسش است که چه ارتباطی میان سرمایه اجتماعی و فرهنگی زنان سرپرست خانوار با امنیت و احساس امنیت آنان در شهر تهران وجود دارد؟

پیشینه و مبانی نظری پژوهش

عبداللهی و همکاران (۱۳۹۲) در پژوهشی پیرامون «بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر امنیت اجتماعی زنان سرپرست خانوار (مطالعه موردی شهر ایلام)» به بررسی ۳۱۰ نفر از زنان تحت سرپرستی کمیته امداد، بهزیستی و بنیاد شهید پرداخته و نشان

³ Cultural capital

¹ Dubihlela

² Sekhampu

داده‌اند که حمایت خانواده، اعمال کردن قوانین و توانمندسازی زنان نقش مؤثری در امنیت اجتماعی آنان دارد. کردزنگنه (۱۳۹۴) در تحقیقی با عنوان «مطالعه تطبیقی احساس امنیت اجتماعی در بین زنان سرپرست خانوار و زنان دارای سرپرست» شهر رامهرمز بدین نتیجه دست یافت که میانگین احساس امنیت زنان سرپرست خانوار کمتر است و میان تحصیلات، نگرش به پوشش، حمایت اجتماعی، درآمد و علل سرپرستی با احساس امنیت اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد. رضائی و همکاران (۱۳۹۵) طی پژوهشی با بررسی «رابطه سرمایه اجتماعی با احساس امنیت زنان شهر آبدانان» نشان داده‌اند که ارتباط مثبت و معناداری میان سرمایه اجتماعی و احساس امنیت زنان وجود داشته و اعتماد اجتماعی با ضریب ۰/۴۱ و آگاهی با ضریب ۰/۳۸ بالاترین همبستگی را با احساس امنیت اجتماعی زنان داشتند. غلام نیارمی (۱۳۹۶) در تحقیقی با عنوان «ارزیابی جامعه‌شناختی ابعاد چهارگانه امنیت در بین زنان سرپرست خانوار» به بررسی ۴۰۰ نفر از زنان سرپرست خانوار تحت پوشش مؤسسات حمایتی مردم نهاد در شهر تهران پرداخت و نشان داد که زنان سرپرست خانوار در فضای خصوصی خانه از حس امنیت مالی، جانی، عاطفی و ارتباطی بالایی برخوردار هستند لیکن در فضای عمومی سطح امنیت اجتماعی آنان تنزل پیدا می‌کند. نورپور (۱۴۰۰) در تحقیقی با موضوع «ارائه الگوی پیشایندهای احساس امنیت اجتماعی زنان (مطالعه موردی: دختران و زنان شهر ساری)» بدین نتیجه دست یافته است که عوامل فردی، کالبدی، اجتماعی- فرهنگی و انتظامی نقش مؤثر و تأثیر معناداری بر احساس امنیت اجتماعی زنان دارند.

سیمون^۱ (۱۹۹۴) طی پژوهشی در مورد زنان سرپرست خانوار ساکن در ایالات متحده، نشان داده است که مادران تنها در نقش زنان سرپرست خانوار، سطوح بالاتری از آسیب‌های روانی را تجربه نمودند که یکی از مهم‌ترین این آسیب‌ها و نگرانی‌ها، احساس ناامنی اجتماعی در جامعه و فضاهای شغلی می‌باشد. کشیشیان سیراکی و خسروی (۲۰۲۲) در تحقیقی با عنوان «نقش سرمایه فرهنگی در ارتقاء امنیت اجتماعی» بر این مسئله تأکید نمودند که سرمایه اجتماعی باعث ایجاد حس مشارکت در افراد جامعه می‌شود و عامل تعیین کننده امنیت اجتماعی است. سطح پایین سرمایه اجتماعی منجر به تبعیض، نابرابری، مهاجرت، عدم اعتماد عمومی، کاهش مشارکت اجتماعی، کاهش امور خیریه، افزایش راهزنان اجتماعی، اعتیاد به مواد مخدر، فروپاشی خانواده، شکاف بین نسلی و در نتیجه کاهش امنیت می‌شود. آژانس پناهندگی اتحادیه اروپا^۲ (۲۰۲۰) در گزارشی پیرامون زنان مجرد

و زنان سرپرست خانوار در افغانستان بر این مسئله تأکید نموده که در خانواده‌های سنتی افغانستان به دلیل تعداد بالای مردان کشته شده در میدان جنگ یا در جریان خشونت، زنان، سالمندان و گاهی کودکان مجبور بودند نقش نان آور خانواده خود را بر عهده گیرند. یوسفی لبنی و همکاران (۲۰۲۲) با بررسی چالش‌ها و فرصت‌های پیش‌روی زنان سرپرست خانوار چهار مقوله اصلی مخل امنیت را به شرح زیر بدست آوردند: مشکلات فردی (سربار نقش، تعارض نقش، پایان عشق، مشکلات روانی)، مشکلات درون خانوادگی (کاهش استقلال، تنش درون خانواده، بازتولید فقر و ناتوانی خانوادگی)، مشکلات اجتماعی (انگ عدم مراقبت، ناامنی اجتماعی، انزوای اجتماعی، طرد اجتماعی)، پیامدهای مثبت (خودپنداره مثبت، بلوغ اجتماعی). از این رو، یکی از مهمترین چالش‌های زنان سرپرست خانوار در حوزه مشکلات اجتماعی، ناامنی اجتماعی بوده که متأثر از فقر، مسائل اجتماعی و خانوادگی دیگر است. کایریزا^۳ و همکاران (۲۰۲۱) طی تحقیق نشان دادند که برخلاف گام‌های متعددی که از زمان اجرای اهداف توسعه هزاره سازمان ملل متحد (MDGs) در جهت تضمین امنیت در ابعاد گوناگون برداشته شده، شکاف بین ثروتمندان و فقیرها در داخل و خارج کشورها همچنان بسیار زیاد است؛ همچنین زنان سرپرست خانوار بیشتر از هم‌تایان مرد خود سرمایه اجتماعی پیوندی دارند و زمانی که دارای سرمایه اجتماعی پیوندی و پل ارتباطی هستند، نسبت به سایر خانواده‌ها بیشتر قادر به افزایش امنیت هستند. بدین ترتیب، مروری بر مطالعات داخلی و خارجی پیرامون مقوله امنیت و احساس امنیت زنان سرپرست خانوار گویای آن است که در این حوزه عمده محققان بر مسئله فقر و ناتوانی‌های مالی و اقتصادی این اقشار تمرکز کرده‌اند و مسائلی چون سرمایه‌های اجتماعی و فرهنگی چندان مورد توجه قرار نگرفته است. این تحقیقات متمرکز بر امنیت اجتماعی یا ارتباطی و کلیت مقوله امنیت و احساس امنیت اجتماعی نادیده گرفته شده است. امنیت در دو بستر عینی و ذهنی آن قابل ادراک می‌باشد؛ در بستر عینی، امنیت گویای عدم وجود تهدیداتی علیه ارزش‌ها است. امنیت اجتماعی، توانمندی و قابلیت‌های نظام اجتماعی در دفاع از ویژگی‌ها و مختصات بنیان خود در مقابل تغییرات و تهدیدات واقعی و احتمالی می‌باشد. خداوند در سوره قریش، وجود امنیت را نعمتی بزرگ لحاظ کرده است. امنیت اجتماعی (جامعه-ای) که خود متمرکز بر حفظ و پیوستگی در هویت اجتماعی و فرهنگی جامعه به ویژه در اوضاع و احوال متغیر و متحول اجتماعی است، خود نیازمند شکل‌گیری روابط گرم و کارآمد در میان اعضای یک نظام اجتماعی است که به نوبه خود، مدارا و

³ Kairiza

¹ Simmon

² european union agency for asylum

هستند که در این بستر می‌توان بر دو مقوله سرمایه فرهنگی و اجتماعی زنان سرپرست خانوار اشاره نمود.

به باور بوردیو (۱۹۹۷)، شبکه تعاملات و روابط انسانی برآیند راهبردهای سرمایه گذاری فردی و جمعی، آگاهانه یا ناخودآگاه بوده و هدف از آن، شکل دادن یا بازتولید روابط اجتماعی بوده که به طور مستقیم در کوتاه یا بلندمدت قابل بهره‌گیری است (۱۲). پس منظور از سرمایه اجتماعی، انباشت منافع بالفعل و بالقوه‌ای است که در نتیجه برخورداری از شبکه‌ای نسبتاً پایدار از روابط کم‌وبیش نهادی شده از آشنایی و شناخت متقابل ایجاد می‌گردد. ارزیابی شرایط زندگی زنان سرپرست خانوار بیانگر تنزل حدود سرمایه اجتماعی در این دسته از خانوارهای ایرانی است. بر اساس رویکرد سرمایه اجتماعی بوردیو، سرمایه اجتماعی در بطن نظام اجتماعی و لایه‌های گوناگون آن نقش مهمی در تنزل نامنی و ادراک شرایط مبتنی بر وجود امنیت دارد. تأمین فضای مبتنی بر اعتماد، همکاری‌های میان گروهی را ممکن می‌سازد و این همکاری بین گروهی و اعتماد اجتماعی ناشی از آن، منافع عمومی همچون امنیت اجتماعی و احساس متعاقب آن را ایجاد کرده و هزینه نظارت نهادهای رسمی را تنزل می‌بخشد. هنجارهای اجتماعی افزون بر اثرگذاری بر اشخاص در رویه‌ها و بسترهای جامعه‌پذیری، سبب بسترسازی اعتماد در تعاملات و ارتباطات متقابل و همسو با آن استحکام قواعد و ساماندهی رفتاری و نظم‌دهی بر روابط اجتماعی می‌گردد؛ از این رو، سرمایه اجتماعی به شکل همزمان در سطح خرد، بستر ساز معنا برای زیست اجتماعی انسان‌ها و مسبب توسعه ابعاد مثبت و فعال او در بطن نظام اجتماعی می‌شود؛ از سوی دیگر، سرمایه اجتماعی در سطح کلان، به ایجاد قواعد، تنظیم روابط، بسط نظم اجتماعی (امنیت در جامعه) و احساس امنیت (رهایی ذهنی انسان از دغدغه نامنی و خروج از تفکرات مبتنی بر هراس از زیست اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی، فکری، جانی، مالی و غیره) دامن می‌زند (۹). به لحاظ عینی، شرایط محیط پیرامونی و سطوح تراکم و چگالی ارتباطات اجتماعی حاکم بر محیط، به ویژه حوزه‌های محلی را واجد نقشی تعیین بخش در امنیت و انتظام محلی، دانسته‌اند. به باور اسکات، در فضاهای اجتماعی که از سطوح بالای همبستگی، اعتماد و ارتباطات اجتماعی برخوردار هستند، توانمندی و قابلیت‌های بالاتری به منظور مقابله با جرائم، بی‌سامانی و محقق سازی امنیت وجود دارد. در شرایطی که انسان‌ها در محیط زیست خود با دیگران پیوسته باشند، زندگی منسجمی را برقرار نموده، از اعتماد بالایی نسبت به دیگران، همشهریان، هم محلی‌ها، همکاران برخوردار باشند و سطح تعاملات اجتماعی عینی آنها بالا باشد (یعنی منزوی نباشند)، در نتیجه میزان جرائم اجتماعی در سطح جامعه کاهش یافته، هنجارها با قوت بیشتری مقتضیات

تساهل اجتماعی، همبستگی و وفاق و در نهایت، نظم اجتماعی پویا را امکان‌پذیر می‌کند. امنیت اجتماعی، در بطن خویش، اساسی برای قضاوت، پیرامون میزان وجود امنیت در نظام جامعه محسوب گردیده و توانمندی دولتهای مختلف به واسطه آن مورد سنجش قرار می‌گیرد. به تعبیر دیگر می‌توان امنیت اجتماعی را سلسله‌مراتب امنیت در طبقات زیرین جای داد، چراکه امنیت اجتماعی، بستری و بنیانی برای امنیت ملی به حساب می‌آید و از این رو، نخستین وظایف دولت‌ها، ایجاد امنیت اجتماعی است (۹). بدین ترتیب، امنیت حاکی از برقراری و ایجاد شرایطی می‌باشد که در آن دستیابی به اهداف و مطلوب‌های اجتماعی و رشد و پرورش انسان‌ها، بدون هر گونه تهدید و هراسی انجام شود. دو بخش بنیادین امنیت، رها شدن از خوف و ترس می‌باشد. در بستر ذهنی، امنیت اشاره به فقدان ترس و هراس از به چالش کشیده شدن ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی دارد؛ به تعبیری، احساس امنیت اجتماعی، عدم ترس و هراس از تهدید یا مخاطره پیرامون ویژگی‌های بنیادین و ارزش‌های بشری و عدم ترس از تهدید حقوق و آزادی‌های قانونی انسان می‌باشد. امنیت عینی، سطح و نرخ واقعی و محسوس امنیت از نظر عدم رخداد جرم، بزهکاری و به طور کلی ناهنجاری و آسیب‌های اجتماعی را مورد توجه قرار می‌گیرد، اما از قبل احساس امنیت اجتماعی، فرد با خود یا سایر افراد جامعه احساس ایمن بودن می‌کند (۱۰). احساس امنیت، شکلی از احساس آزادی در برابر خطراتی است که وضعیت خوشایند و مطلوبی نزد افراد جامعه ایجاد نموده و فرد در آن موقعیت به آرامش جسمی و روانی دست می‌یابد. احساس امنیت در جامعه، به احساس روانی شهروندان از وجود یا عدم وجود امنیت می‌پردازد. احساس امنیت در نظام اجتماعی اهمیت زیادی از وجوه عینی آن دارد، چراکه امکان دارد در جامعه‌ای امنیت واقعی شکل گرفته باشد و جامعه‌عاری از جرم و جنایت باشد، لیکن شهروندان آن جامعه امنیت را به لحاظ ذهنی ادراک نکرده یا به میزانی کمتر از سطوح واقعی آن را حس نمایند. در این موارد، در صورتی که شهروندان جامعه احساس کنند که پدیده امنیت اجتماعی رنگ باخته و تنزل یافته است، امکان دارد در وهله نخست آن را مانند یک واقعیت ذهنی تلقی نمایند، لیکن در مرحله بعد و به صورت خودآگاه، به مثابه پدیده‌ای بیرونی تجلی پیدا خواهد نمود. به تعبیر بوزان، احساس ایمنی ذهنی یا باور و اعتماد به دانستنی‌های فشرده انسانی، به هیچ روی گویای وجود امنیت در اشکال واقعی و عینی یا صحیح بودن ادراکات شخصی فرد نمی‌باشد (۱۱). لذا امنیت اجتماعی هم یک واقعیت و هم نوعی ادراک و احساس است و این دو مسئله یکی نیستند. عوامل متعددی در فقدان یا تنزل واقعیت امنیت و ادراک آن نقش آفرین

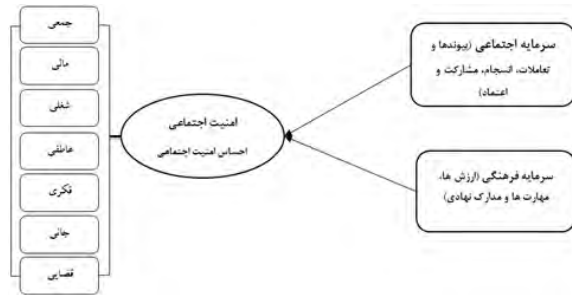

تحصیلات زنان سرپرست خانوار مطرح می‌شود، شاخص فقر آموزشی نزد اعضای این گروه از خانوارها است، به شکلی که بخش عمده‌ای از کودکان این دست خانوارها پس از پایان تحصیلات ابتدایی و راهنمایی، ترک تحصیل می‌نمایند. مطالعات کیفی در این حوزه نشان داده که خانوارهای زن سرپرست به دلیل مسائل و مشکلات پیش روی آنها در فراهم‌سازی هزینه‌های خوراک، پوشاک، درمان، مسکن و غیره، توانمندی لازم در پرداخت هزینه‌های تحصیلی کودکان را از دست داده‌اند و در نتیجه فرزندان آنها عموماً پس از دوران راهنمایی و دبیرستان، راهی بازار کار می‌شوند. بخشی از خانواده‌ها در تحقیقات مختلف ابراز نموده‌اند که فرزندان پس از فوت همسرشان، غیرقابل کنترل گردیده، مدرسه را به صورت نامرتب ادامه می‌دهند و پس از مدتی برای کسب درآمد، از تحصیل باز می‌مانند. در مواردی خود زنان سرپرست خانوار نیز برخلاف علاقه مندی به تحصیل به دلیل مسائل مالی از ادامه این روند باز می‌مانند. افت تحصیلی از موانع دیگر زندگی خانوارهای زن سرپرست است، به طوری که این گروه از زنان به خاطر کار در خارج از منزل، فرصت کمتری برای رسیدگی به مسائل خانه و خانواده به ویژه یاددهی امور درسی برای فرزندان دارند و در عین حال، کودکان آنان نیز از فرصت محدودتری برای فراگیری و یادگیری و تفسیر رویدادها را به وجود می‌آورند و به تعبیر دیگر، دانش متفاوتی نزد آنها ایجاد نموده که این امر بر مبنای رویکرد و نگاه شناختی، هیجانات مختلفی را در افراد و گروه‌ها (۱۶) از جمله احساس ترس و ناامنی ایجاد می‌نماید. فقدان توانمندی‌های آموزشی، تحصیلی، عدم شناخت از داده‌ها و اطلاعات مطلوب به منظور رمبرخوردار بودند (۱۷). سرمایه‌های فرهنگی نازل در خانوارهای زن سرپرست اشکال متفاوتی از ارزیابی و تفسیر رویدادها را به وجود می‌آورد و به تعبیر دیگر، دانش متفاوتی نزد آنها ایجاد می‌کند که این امر بر مبنای رویکرد و نگاه شناختی، هیجانات مختلفی را در افراد و گروه‌ها (۱۶) از جمله احساس ترس و ناامنی ایجاد می‌نماید؛ لیکن، افراد برخوردار از سطوح بالای سرمایه فرهنگی، خود را با «مصرف و هنر متعالی» از دیگر اقشار و طبقات متمایز می‌سازند. برخورداری از سرمایه فرهنگی بالاتر به معنای داشتن توان شناختی بالاتر بوده و از این نظر، احساس اطمینان و آرامش بالاتری برای فرد فراهم می‌سازد (ادراک ذهنی آرامش و امنیت) (۱۶). با توجه به مبانی نظری و تجربی پژوهش و بر اساس چارچوب نظری تدوین شده، مدل نظری تحقیق به قرار زیر می‌باشد:

نظم را فراهم می‌کنند و بدین ترتیب امنیت در بعد عینی آن تأمین می‌گردد. دیوید تراسبی (۱۳۸۲)، سرمایه فرهنگی را نوعی دارایی می‌داند که تجسم‌بخش، ذخیره‌کننده و فراهم‌ساز ارزش فرهنگی در عین ارزش اقتصادی می‌باشد و هر انسانی قادر است از آن برخوردار گردد (۱۳). گروه دوم، در قالب تعاریف لامونت و لارو، آفشانبرگ و موس، موهر و دیماجیو^۱ و سایر متفکرین از سرمایه فرهنگی، متمرکز بر قانون مداری، نظام‌یافتگی و نهادینه‌شدن سرمایه فرهنگی هستند. لامونت و لارو (۱۹۸۳)، سرمایه فرهنگی را گروهی از نمادهای فرهنگی نهادینه شده، مشترک و عالی رتبه دانسته‌اند. آفشانبرگ و موس سرمایه فرهنگی را سبکی از آشنایی و شناخت نسبت به رمز و نمادهای فرهنگی طبقات بالا و مسلط جامعه و نیز برخورداری از مهارت در استفاده از این رمز دانسته‌اند. گروه سوم، شامل تعاریفی مرکب از سرمایه فرهنگی نزد متفکرینی همچون بورديو و ترنر هستند که از یک سو به مختصات نهادی و از جانب دیگر، به مختصات تجسم‌یافتگی آن اشاره نمودند و در نهایت ابعاد کالایی سرمایه فرهنگی را بر اساس شاخص سبک زندگی به نمایش می‌گذارند (۱۴). در مجموع، سرمایه فرهنگی اشاره به مجموعه‌ای از ارتباطات، دارایی‌ها، اطلاعات و معلومات و امتیازات فرهنگی همچون مدارک و مدارج تحصیلی، منش، انتظارات و غیره دارد که افراد برای حفظ نمودن یا به دست آوردن یک موقعیت اجتماعی، امتیاز یا هر شکل از پاداش‌های کمیاب و حائز ارزش، از آن بهره می‌گیرند. تحلیل داده‌های مرتبط به سواد و تحصیلات زنان سرپرست خانوار در آخرین دوره از سرشماری‌ها (۱۳۹۵) گویای این است که میزان بی‌سوادی برای مردان و زنان سرپرست خانوار به ترتیب برابر ۱۴/۸ و ۵۳/۶ درصد است؛ همچنین، ۲۱/۴ درصد از مردان سرپرست خانوار در برابر ۱۵/۷ درصد از زنان سرپرست خانوار از تحصیلات عالی دانشگاهی برخوردار هستند. میزان تحصیلات ابتدایی، راهنمایی، دبیرستان و دیپلم نزد زنان سرپرست خانوار به ترتیب برابر ۴۰/۴، ۱۶/۸، ۶ و ۲۱ درصد می‌باشد (سرشماری نفوس و مسکن ۱۳۹۵؛ به نقل از دراهکی و نوبخت، ۱۴۰۰). سایر آمارهای تفکیکی در این دوره از سرشماری نشان می‌دهد که میزان باسوادی در خانوارهای زن سرپرست پایین‌تر از خانوارهای مرد سرپرست می‌باشد، به طوری که در ۹۵/۵ درصد از خانوارهای مرد سرپرست، حداقل یک فرد باسواد وجود دارد لیکن این آمار در خانوارهای زن سرپرست دارای تفاوتی قابل ملاحظه بوده و در ۷۲/۵ درصد از خانوارهای زن سرپرست، حداقل یک شخص باسواد ملاحظه گردیده است (۱۵). شاخص دیگری که همسو با وضعیت

¹ Lamont & Lareau, Afshanberg & Moss, Mohr & DiMaggio

سرپرست خانوار شهر تهران در مناطق ۲۲ گانه بود که تحت پوشش سازمان بهزیستی (۳۴۴۳ نفر) و کمیته امداد امام خمینی ره (۱۵۰۶۶ نفر) بودند. در تعریف مرکز آمار ایران (۱۳۹۵-۱۳۷۹) زنان سرپرست خانوار، اشاره به گروهی از زنان دارد که بدون حضور و پشتیبانی یک مرد، عهده‌دار اداره یک خانوار و واجد مسئولیت مدیریت اقتصادی خانوار و اتخاذ تصمیمات عمده و اساسی خانواده هستند؛ به عبارتی این قشر از زنان متولی فراهم‌سازی معاش مادی و معنوی خویش و اعضای خانواده‌شان هستند و اغلب بدون حضور منظم و یا حامیانه یک مرد بزرگسال، سرپرستی خانواده را به عهده گرفته، به رتق و فتق امور می‌پردازند. مجموع زنان سرپرست خانوار شهر تهران که در این تحقیق به عنوان جامعه آماری در نظر گرفته شده و تحت پوشش یکی از دو مورد قرار داشتند، ۱۸۵۰۹ نفر است. حجم نمونه بر اساس فرمول کوکران و به قرار زیر تعیین گردید:

شکل ۱- مدل ارتباطی سرمایه اجتماعی و سرمایه فرهنگی با امنیت و احساس امنیت زنان سرپرست خانوار

روش‌شناسی

روش تحقیق حاضر کمی با راهبرد میدانی- پیمایشی، از نظر هدف کاربردی و به لحاظ زمانی تحقیقی مقطعی بود. ماهیت این تحقیق توصیفی- تحلیلی و مبتنی بر پارادایم اثباتی با رویکرد قیاسی است. جامعه آماری این پژوهش، شامل تمام زنان

جدول ۱- محاسبه حجم نمونه بر مبنای افراد تحت پوشش بهزیستی و کمیته امداد

حجم نمونه کل	n	d	t2	q	p	N	سازمان / مقادیر فرمول
۷۲۱ نفر	۳۴۶	۰/۰۵	۳/۸۴۱۶	۰/۵	۰/۵	۳۴۴۳	بهزیستی
	۳۷۵	۰/۰۵	۳/۸۴۱۶	۰/۵	۰/۵	۱۵۰۶۶	کمیته امداد

یافته‌های پژوهش

جدول ۲، دربرگیرنده مختصات جمعیت شناختی مشارکت‌کنندگان در این تحقیق است:

جدول ۲- محاسبه حجم نمونه بر مبنای افراد تحت پوشش بهزیستی و کمیته امداد

متغیر	وضعیت توصیفی
سن	میانگین سنی ۴۵/۰۷ سال با انحراف معیار سنی ۱۴/۷۸ سال
تأهل	نیمی از حجم نمونه از همسر خود جدا شده، ۲۰/۸ درصد همسرشان فوت شده، ۱۵/۱ درصد متأهل و ۶/۷ درصد مجرد
تحصیلات	۳۳/۵ درصد دارای مدرک تحصیلی دیپلم، ۱۹ درصد سیکل، ۱۷/۶ درصد ابتدایی، ۱۰/۴ درصد متوسطه، ۶/۳ درصد فوق دیپلم، ۶/۲ درصد لیسانس، ۰/۶ درصد فوق لیسانس و ۶/۳ درصد بی‌سواد
علل تقبل سرپرستی	۵۸ درصد طلاق، ۲۱/۷ درصد فوت همسر، ۸/۹ درصد از کار افتادگی همسر، ۵/۳ درصد زندانی شدن همسر و ۰/۷ درصد به علت غیبت همسر، فوت پدر (۳/۳ درصد)، از کار افتادگی پدر (۱/۴ درصد)، زندانی بودن پدر (۰/۶ درصد) و تجرد قطعی (۰/۱ درصد)
مدت زمان سرپرستی	میانگین مدت زمان سرپرستی خانوار ۸/۰۲ سال با انحراف معیار ۷/۱۷۵ سال، کمیته مدت زمان سرپرستی خانوار ۱ سال، بیشینه ۳۲ سال
بار تکفل	میانگین بار تکفل ۱/۵۴ نفر با انحراف معیار ۱/۱۸۵ نفر، کمیته شاخص بار تکفل ۱ نفر، بیشینه ۷ نفر

جدول ۳، متشکل از ابعاد شکل‌دهنده مفاهیم اصلی پژوهش و سطوح توصیفی آنها است:

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

جدول ۳- توصیف امنیت اجتماعی، احساس امنیت اجتماعی، سرمایه اجتماعی و سرمایه فرهنگی زنان سرپرست خانوار

متغیر	شاخص	میانگین	حد		انحراف	
			متوسط	معیار	کم	توزیع طبقاتی (درصد)
شاخص کل امنیت اجتماعی		۱۰۹/۹۸	۱۱۴	۱۳/۶۱	۷,۴	۹۱/۶
شاخص کل احساس امنیت اجتماعی		۱۰۹/۵۹	۱۱۴	۱۳/۵۱	۱۸/۲	۷۸/۹
شاخص کل سرمایه اجتماعی		۱۰۳/۹۵	۱۱۵/۵	۲۱/۲۷	۳۸	۵۴/۲
شاخص کل سرمایه فرهنگی		۴۵/۲۱	۵۶	۱۳/۸۱	۴۲/۳	۵۴

تهرانی برابر ۱۰۹/۵۹ با انحراف معیار ۱۳/۵۱ است که با در نظر گرفتن حد میانه این شاخص، امنیت عینی و احساس امنیت زنان سرپرست خانوار در حد متوسط است. ارزیابی این دو شاخص نشان داد که احساس امنیت در قیاس با امنیت در مفهوم عینی آن در میان زنان سرپرست خانوار سیر نزولی بیشتری داشت، به طوری که ۱۸/۲ درصد از آنها احساس امنیت اجتماعی پایینی را تجربه می‌نمایند. پایین‌ترین سطوح امنیت و احساس امنیت اجتماعی در سطوح شغلی و مالی و بالاترین میزان امنیت در بعد فکری و عاطفی و در حوزه ادراک امنیت در بعد احساس امنیت عاطفی ملاحظه گردید.

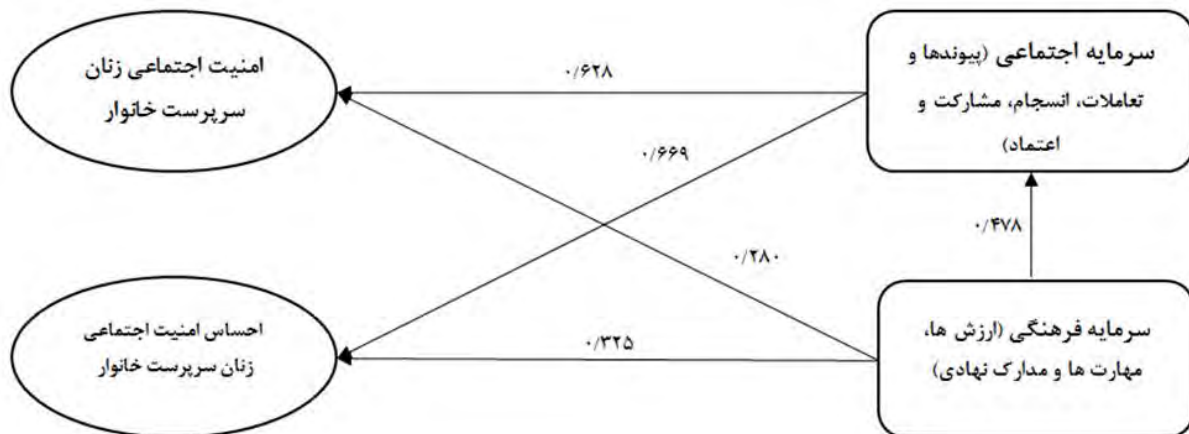
بخش دوم یافته‌ها دربرگیرنده نتایج ارزیابی فرضیه‌های تحقیق بر اساس مدل نظری تحقیق بود. در این حوزه به منظور تعیین نوع آزمون مقتضی آماری از ضریب کالمگروف-اسمیرنوف (K-S) که نتایج حاصل از آن نشان داد هر دو متغیر وابسته این تحقیق، یعنی امنیت اجتماعی (K-S=0/102) و احساس امنیت اجتماعی (K-S=0/143) (sig.=0/001) از سطح توزیع غیرنرمالی برخوردار بود و بنابراین در راستای ارزیابی فرضیه‌های تحقیق از آماره‌های ناپارامتریک به ویژه ضریب همبستگی اسپیرمن استفاده می‌شود. نتایج حاصل از آزمون فرضیه‌های تحقیق به قرار زیر است:

بررسی نتایج توصیفی تحقیق نشان می‌دهد که میانگین سرمایه اجتماعی زنان سرپرست خانوار مورد بررسی، ۱۰۳/۹۵ با انحراف معیار ۲۱/۲۷ بود که با توجه به میانگین نظری این متغیر (۱۱۵/۵) تا حدودی پایین‌تر از حد متوسط محسوب می‌گردد؛ سرمایه اجتماعی ۵۴/۲ درصد از این زنان در حد متوسط، ۳۸ درصد در حد پایین و ۷/۸ درصد در حد بالا است. بدین ترتیب، میزان سرمایه اجتماعی بر اساس توزیع طبقاتی مذکور در حد متوسط و متوسط به پایین محسوب می‌گردد. توزیع ابعاد این متغیر گویای آن است که میزان مشارکت اجتماعی زنان سرپرست خانوار در حد پایین و سطح آگاهی اجتماعی آنها بالاتر از حد متوسط است. از منظر سرمایه فرهنگی، میانگین سرمایه فرهنگی زنان سرپرست خانوار، ۴۵/۲۱ با انحراف معیار ۱۳/۸۱ بود که با توجه به میانگین نظری این متغیر (۵۶)، پایین‌تر از حد متوسط محسوب می‌گردد؛ به تعبیری دیگر، میزان سرمایه فرهنگی ۵۴ درصد آنها متوسط، ۴۲/۳ درصد پایین و ۳/۷ درصد بالا است. از این نظر، سطح سرمایه فرهنگی آنها در حد متوسط به پایین است. از منظر مؤلفه‌ها و ابعاد این متغیر، زنان سرپرست خانوار از کمترین میزان سرمایه نهادی برخوردار اند و از لحاظ ارزش‌های فرهنگی در شرایط مناسبی قرار گرفته‌اند؛ همچنین، میانگین امنیت اجتماعی زنان سرپرست خانوار برابر ۱۰۹/۹۸ با انحراف معیار ۱۳/۶۱ و میانگین احساس امنیت اجتماعی زنان سرپرست خانوار

جدول ۴- آزمون رابطه میان سرمایه اجتماعی و فرهنگی با امنیت اجتماعی و احساس امنیت اجتماعی زنان سرپرست خانوار

احساس امنیت اجتماعی		امنیت اجتماعی		فرضیه
sig	r	Sig	r	
** ۰/۶۶۹	۰/۰۰۱	** ۰/۶۲۸	۰/۰۰۱	سرمایه اجتماعی
** ۰/۳۲۵	۰/۰۰۱	** ۰/۲۸۰	۰/۰۰۱	سرمایه فرهنگی

** همبستگی در سطح معنی‌داری ۰/۰۱ معنی‌دار است.

شکل ۲- تعامل سازه‌های سرمایه اجتماعی و فرهنگی با امنیت و احساس امنیت اجتماعی زنان سرپرست خانوار

است و با افزایش میزان سرمایه‌های فرهنگی زنان سرپرست خانوار در قالب افزایش مهارت‌های فرهنگی، ارتقاء سطح ارزش‌های فرهنگی و برخورداری بیشتر آنان از مدارک و مدارک تحصیلی و علمی در قالب کسب مدارک رسمی و غیررسمی، بر میزان امنیت عینی و در سطوح بالاتر بر ادراک آرامش و امنیت آنها افزوده می‌گردد.

نتیجه‌گیری

این تحقیق با هدف تبیین امنیت و احساس امنیت اجتماعی زنان سرپرست خانوار با تمرکز بر سرمایه فرهنگی و اجتماعی زنان تحت پوشش کمیته امداد امام خمینی (ره) و سازمان بهزیستی شهر تهران در سال ۱۴۰۰ انجام پذیرفت. یافته‌های تحقیق نشان دادند که سرمایه اجتماعی ارتباط مستقیم و معناداری با امنیت اجتماعی و احساس امنیت اجتماعی زنان سرپرست خانوار دارد، به طوری که سرمایه اجتماعی بالاتر (اعتماد، مشارکت، انسجام و پیوندها و تعاملات گسترده تر)، امنیت اجتماعی زنان سرپرست خانوار را در جامعه بسط داده است و منجر به کسب احساس آرامش بیشتری در حوزه‌های جانی، مالی، فکری، عاطفی، قضایی، جمعی و شغلی می‌گردد. این یافته همسو با اصول تئوری سرمایه اجتماعی بوردیو، اسکات و گیدنز و منطبق با نتایج پژوهش‌های رضائی و همکاران (۱۳۹۵)، یحیی‌زاده و خدری (۱۳۹۴)، افراسیابی و جهانگیری (۱۳۹۵)، حسونند (۱۳۹۷) و کایریزا و همکاران (۲۰۲۱) است. خانوارهای زن سرپرست به دلیل فقدان منابع حمایتی و پشتیبانی‌های خانوادگی و نهادی و نیز مشکلاتی که در کسب معاش خویش و اعضای تحت تکفلشان دارند، مشقت‌ها و گرفتاری‌های مضاعفی نسبت به دیگر اعضای نظام اجتماعی متحمل می‌شوند و از این رو بهره‌مندی از نوعی سرمایه اجتماعی واجد کیفیت بالا که قابلیت جبران کاستی‌های حمایتی خانوارهای زن سرپرست را داشته باشد،

بررسی یافته‌های استنباطی تحقیق همسو با جدول ۴ و شکل ۲، نشان می‌دهد که سرمایه اجتماعی با امنیت اجتماعی زنان سرپرست خانوار دارای همبستگی معنادار و ۰/۶۲۸ است، بدین معنی که با افزایش میزان سرمایه اجتماعی زنان سرپرست خانوار، یعنی ارتقاء سطح اعتماد اجتماعی، افزایش میزان مشارکت اجتماعی، بهبود آگاهی اجتماعی خانوارهای زن سرپرست و نیز تراکم یافتن پیوندها و تعاملات اجتماعی زنان سرپرست خانوار، میزان امنیت اجتماعی آنها در جامعه و خانواده افزایش پیدا می‌کند. همچنین، سرمایه اجتماعی زنان سرپرست خانوار رابطه معنادار و مستحکم‌تری (۰/۶۶۹) با ادراک امنیت اجتماعی نزد آنان دارد، به تعبیر دیگر احساس آرامش و فقدان هراس و ترس ناشی از تهدید ارزش‌های اجتماعی خانوارهای زن سرپرست به طور مستقیم متأثر از روابط، تعاملات اجتماعی، مشارکت‌های عمومی و جمعی، سطح آگاهی و نیز میزان اعتماد خانوارهای زن سرپرست به نهادها، افراد، حرف و مشاغل می‌باشد. از سوی دیگر، سرمایه فرهنگی به مانند مجموعه‌ای از ارتباطات، دارایی‌ها، اطلاعات و معلومات و امتیازات فرهنگی همچون مدارک و مدارج تحصیلی، منش، انتظارات و غیره نه تنها منجر به ارتقاء سطح سرمایه اجتماعی زنان سرپرست خانوار می‌گردد (r=0/478, sig=0/001)، یعنی سبب بهبود وضعیت ارتباطات، بسط شبکه‌ها، گسترش دایره اعتماد و آگاهی و نیز افزایش تمایل زنان سرپرست خانوار به مشارکت در جامعه می‌گردد و شدت و کیفیت روابط و تعاملات بین افراد و گروه‌ها، ادراک تعهد و اعتماد متقابل نسبت به هنجارها و ارزش‌های مشترک ارتقاء می‌بخشد، بلکه به طور مستقیم میزان امنیت اجتماعی و احساس امنیت اجتماعی زنان سرپرست خانوار را متأثر می‌سازد. شواهد آماری حاصل در این حوزه نشان می‌دهد که سرمایه فرهنگی با ضریب همبستگی ۰/۲۸۰ بر امنیت اجتماعی و با ضریب همبستگی ۰/۳۲۵ بر احساس امنیت اجتماعی زنان سرپرست خانوار تأثیر مستقیم نهاده

محسوب می‌گردد که می‌تواند بسترهای خروج آنها و خانواده‌شان از فقر و تنزل بحران‌های اقتصادی، بیشینه‌سازی سطوح دسترسی آنان به اشتغال و منابع کسب درآمد، ارتقاء و بهبود کیفیت زندگی و بر این پایه، امنیت روانی آنان را در زندگی فراهم نماید؛ به‌عنوان مثال، آن گروه از زنانی که که فاقد آموزش و سواد و تحصیلات لازم و کاربردی هستند، حق انتخاب شغل در سطح محدودتری برای آنان فرض شده و از این نظر، بدون یکی از عوامل توانمندساز به منظور خروج از چرخه فقر هستند. به باور چلبی (۱۳۹۵)، برخورداری از سرمایه فرهنگی به شکل برابر، واجد کارکردهایی همچون بهره‌مندی اکثریت افراد جامعه از منابع معرفتی، توسعه خردگرایی در حوزه‌های گوناگون زندگی، افزایش سطح مشارکت عمومی در تولید و خلاقیت‌های علمی- فرهنگی، شدت یافتن روند تغییرات اجتماعی، توسعه دانش و معرفت نوین و توسعه گردش داده‌ها به شکل افقی و عمودی و در عین حال، رشد و توسعه شخصیتی نزد اکثر افراد نظام اجتماعی است (الهیاری، ۱۳۹۲). به باور فیسک^۱ (۱۹۳۹)، سرمایه فرهنگی فهم انتقادی شهروندان نسبت به وضعیت موجود را ارتقاء می‌بخشد، به طوری که اقشار پایین دست جامعه در نتیجه برخورداری از این سرمایه، نگاه مثبتی به هویت اجتماعی‌شان یافته و خود را از ساختار سلطه متمایز می‌نمایند. این گروه از طبقات، در روندهای مورد علاقه‌شان شرکت می‌کنند و از این حیث، زندگی را لذت بخش و آرام می‌سازند (۹). آرگایل بیان نموده است که برخورداری بیشتر از سرمایه فرهنگی، موفقیت بالاتری در زندگی فراهم می‌کند و منجر به ارتقاء وضعیت رفاه، سلامت (امنیت عینی) و احساس ایمنی بالاتری نزد فرد در جامعه می‌گردد؛ پس نبود توانمندی‌های آموزشی، تحصیلی، عدم شناخت از داده‌ها و اطلاعات مطلوب به منظور رمزگزاری و تفسیر موقعیت‌های اجتماعی مطلوب و به طور کلی عدم دسترسی به سرمایه‌های فرهنگی سبب ناکامی زنان سرپرست خانوار در دستیابی به مراتب شغلی و جایگاه‌های مطلوب‌تر اجتماعی، یعنی انواع سرمایه‌های اقتصادی و اجتماعی می‌گردد، لذا امنیت عینی آنها از این حیث تحت الشعاع قرار می‌گیرد.

پیشنهادها

در راستای ارتقاء سرمایه فرهنگی و کاهش امنیت و احساس امنیت زنان سرپرست خانوار نهادهای حمایتی همچون کمیته امداد و سازمان بهزیستی شهر تهران لازم است تا بسترهای شروع دوره‌های سوادآموزی و ارتقاء تحصیلات، مهارت‌های فرهنگی، آموزش‌های فنی و حرفه‌ای، دوره‌های آموزشی کار با رایانه را

می‌تواند الگوها و مدل‌های زیست‌پذیری آنها را تغییر بخشد و کیفیت زندگی شان را بهبود دهد (۷). شبکه‌های حمایتی غیر رسمی، با تضمین توانمندی اجتماعی خانوارهای زن سرپرست و تنزل آسیب‌های پیش‌روی آنها و همچنین ابزار و سازوکاری در راستای جلب مشارکت آنان در فعالیت‌های اجتماعی، همچون سپری در برابر فقر خانوارهای زن سرپرست عمل نموده و آنان را مجهزتر می‌نماید؛ حال آنکه غفلت و بی‌توجهی نسبت به پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های غیرمادی، شبکه‌های روابط اجتماعی و پشتیبانی‌های غیررسمی، مشارکت نمودن در عملکردهای اجتماعات محلی، ادغام در روابط و مبادلات اجتماعی و آسیب‌های آینده‌ی این دست خانواده‌ها، از راهبردها و اهدافی است که عموماً در تحقیقات سنجش فقر زنان سرپرست خانوار به شدت محسوس است و از این رو، ناکارآمدی و عدم موفقیت برنامه‌های فقرزدایی را به همراه داشته است. دورکیم در بررسی ریشه‌های بروز نابهنجاری نشان می‌دهد که امنیت اجتماعی به عنوان شرایط حاصل از پایداری به هنجارها و قواعد اجتماعی، با مفهوم سرمایه اجتماعی به عنوان وضعیت استقرار و اثرگذاری هنجارها و قواعد کنش در روابط اجتماعی در ارتباط می‌باشد، به شکلی که در فضای مبتنی آنومی و بی‌هنجاری، ناکارآمدی هنجاری و تزلزل ارزشی، سرمایه اجتماعی به شدت کاهش می‌یابد و جامعه درگیر آسیب‌ها، شرایط ناقص امنیت در بعد عینی می‌شود و هنگامی که فرد شاهد عدم امنیت در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، فکری، جانبی و مالی باشد، همسو با آن حس هراس و ترس از زندگی در شرایط اجتماعی بدو دست داده و ادراک ناامنی نزد افراد فزونی می‌یابد (۱۸).

در بخش دیگری از نتایج این تحقیق نشان داده شد که سرمایه فرهنگی تعاملی مثبت، مستقیم و معنادار با امنیت اجتماعی و احساس امنیت زنان سرپرست خانوار دارد، به طوری که با افزایش میزان سرمایه فرهنگی از سطوح ناامنی عینی و ذهنی امنیت زنان سرپرست خانوار کاسته می‌گردد. سرمایه فرهنگی به شکل غیرمستقیم و از مسیر ارتقاء سطح سرمایه اجتماعی زنان سرپرست خانوار منجر به بهبود امنیت و احساس امنیت اجتماعی آنان می‌گردد. این یافته‌ها همسو با نتایج پژوهش‌های موحد و همکاران (۱۳۹۲)، نوریان و جهانگیر (۱۳۹۵)، حسنونند (۱۳۹۷) و نازکتبار و ابراهیمی (۱۴۰۰) است. نوریان و جهانگیر (۱۳۹۵) سرمایه فرهنگی زنان سرپرست خانوار شهر نجف آباد را بر اساس سه بعد عینیت‌یافته، نهادینه و تجسم‌یافته بررسی نمودند و نشان دادند که میانگین سرمایه فرهنگی زنان سرپرست خانوار برابر ۲۷/۴ است که در مقایسه با میانگین نظری ۷۰، بسیار ضعیف تلقی می‌گردد. تحصیلات زنان سرپرست خانوار از جمله عواملی

¹ Fiske

شرایطی خواهد نمود که در این اقشار، حس اعتماد و امنیت شکل گیرد، چراکه حس توانمندی به معنی رهایی از ترس و هراس و حس دوری از هر گونه تعهد، از جمله نیازهای بنیادین انسانی است و در صورتی که جان، مال، سلامت و تعاملات و روابط اجتماعی و فرهنگی زنان سرپرست خانوار در جامعه ایمن باقی بماند، میزان اعتماد آنان به دیگران افزایش خواهد یافت و قادر خواهند شد تا با اطمینان بالاتر در برنامه های توانمندسازی شرکت نمایند.

حامی مالی

تمام منابع مالی و هزینه پژوهش و انتشار مقاله تماماً بر عهده نویسندگان بوده و هیچ گونه حمایت مالی دریافت نشده است.

مشارکت نویسندگان

مقاله برگرفته از پایان نامه مقطع دکتراست. نویسنده اول دانشجوی مقطع دکتری است؛ نویسنده دوم استاد راهنمای اول و نویسنده مسئول؛ نویسنده سوم استاد مشاور پایان نامه می باشند.

تعارض منافع

این نوشتار برگرفته از پایان نامه دکترتحت عنوان «بررسی رابطه سرمایه (اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی) با امنیت اجتماعی و احساس امنیت اجتماعی زنان سرپرست خانوار شهر تهران» است (گروه جامعه شناسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد گرمسار، سمنان) است و با منافع شخصی یا سازمانی منافات ندارد.

فراهم ساخته، اعتباراتی برای حضور در رشته های کاربردی دانشگاه ها و تحصیل در سطوح تحصیلات تکمیلی را تأمین کرده، کمک هزینه خرید وجوه و اقلام فرهنگی نظیر کتاب، رایانه، تسهیل عضویت در انجمن های فرهنگی و غیره را در اختیار آنها نهند؛ به تعبیری دیگر، دستیابی به منابع توسعه همچون تحصیلات بالا و آموزش مهارت های حرفه ای، بسترهای موقعیتی مطلوب در جهت کسب مشاغل با مهارت و درآمدساز را ایجاد نموده و زمینه های توسعه و پیشرفت اقتصادی و اجتماعی آنها را باز می گذارد.

در راستای ارتقاء سرمایه اجتماعی و کاهش امنیت و احساس امنیت زنان سرپرست خانوار نهادهای حمایتی همچون کمیته امداد و سازمان بهزیستی شهر تهران لازم است تا اقداماتی در جهت حذف موانع مشارکت آنها در جامعه به ویژه در سطوح محلی از مسیر مشارکت دهی آنها در سراهای محله در محلات ۲۲ گانه شهر تهران در مسیر تنزل انزوای اجتماعی خانوارهای زن سرپرست صورت دهند، زیرا که این گروه از زنان اغلب در دایره روابط خانوادگی خود حبس می شوند و توسعه روابط اجتماعی آنان در نتیجه تجارب اجتماعی نامطلوبشان، مخدوش است؛ از اینرو با فرهنگ سازی مطلوب می توان نگرش های منفی سنتی را از جامعه زدود و محیط امنی برای حضور آنها فراهم ساخت. جذب و مشارکت دادن زنان سرپرست خانوار در سراهای محلی در مناطق مختلف شهر تهران منجر به بسط روابط و پیوندهای اجتماعی آنان گردیده و انسجام اجتماعی بیشتری بدین قشر می بخشد.

اجرای نمودن برنامه های مؤثر و کاربردی توانمندسازی فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی، زنان سرپرست خانوار سبب ایجاد

References

- 1- Eftekhari N, Saba AA, Qazi R, Tabatabai M, Mehrabi Y. Examining the social, economic and health characteristics of female-headed households with an emphasis on support policies and programs. Technical Designs and Statistical Methods Research Group, Statistics Research Institute. 2012.
- 2- Darban Astana AR, Rezvani MR, Qadiri Masoom M, Hajari B. Spatial analysis of the distribution of female heads of households supported by the relief committee in the country and its relationship with social and economic

variables. *Women and Society*, 2018, 10(2), 169-194.

3- Niazi M, Hosseinizadeh SS, Sakhai A, Imamalizadeh H. Meta-analysis of studies and researches of social capital and sense of social security. *Social Order Quarterly*, 2015, 8(1), 1-32.

4- Shatrian M, Hosseinizadeh Arani, SS, Sakhai A, Hosseini MR. the institution of religion and security; Investigating and measuring the relationship between the level of religiosity and the feeling of social security among the residents of the marginal areas of Kashan city,

Sociology of Social Institutions Quarterly, 2015, 3(7), 121-149.

5- Alijanzadeh M, Amirian S, Niknami A. The relationship between the sense of social security of female heads of the household and some demographic factors in Qazvin city. Scientific Journal of Qazvin University of Medical Sciences, 2014, 19(82), 67-69

6- Fazli M. Consumption and lifestyle, Qom: Sobh Sadegh Publications. 2007.

7- Mohammadi J, Darabi Z. The relationship between the feeling of social security and social capital in female heads of the household, Zanjan Police Knowledge Quarterly, 2012, 3(7), 101-115.

8- Niazi M, Saadati M, Montazeri Khosh H, Hatami R. Investigating the effect of social, cultural and economic capitals on the occurrence of high-risk behaviors (case study: Tabriz youth). Social Security Studies Scientific Research Quarterly, 2014, 6(42), 1-30.

9- Vosoughi Asl A. Investigating the relationship between capital (social, economic and cultural) and security and sense of security of female heads of households in Tehran. Sociology doctoral dissertation, Islamic Azad University, Garmsar branch. 2022.

10- Ghanbari Barzian A, Bayat B. The effect of public opinion leadership on the feeling of social security (case study of Ahvazi citizens). Social Security Studies, 2018, 10(57), 39-71.

11- Asadpour A, Masrour Alinodehi M. The study of social factors affecting the sense of social security of urban women (case study: Babol city). Social Order, 2019, 12(3), 119-97.

12- Bourdieu P. The Forms of Capital, in J. Richardson (ed.) Handbook of Theory

and Research for Sociology of Education, N. Y. Greenwood Press. 1997.

13- Baingani B, Kazemi A. Examining the theoretical foundations of the concept of cultural capital, Farhang Magazine, 2016, New Period(21), 21-8.

14- Ganji M, Heydarian A. Cultural capital and the economy of culture (with emphasis on the theories of Pierre Bourdieu and David Throsby), Strategy Magazine, 2014, 23(72), 77-97.

15- Abedi Diznab M, Abbasi M, Ali Nedgari M. A comparative study of the characteristics of male and female heads of households according to urban and rural areas in the census of 2015. Journal of Official Statistics of Iran, 2017, 29(1), 113-95.

16- Farzalian G, Ganji M, Niazi M. Examining the role of social, cultural and economic capitals in the tendency of citizens to live a life-oriented lifestyle. Social Studies and Research in Iran, 2018, 8(3), 379-410.

17- Mandgari Maleeha A, Razghi Nasrabad HB, Ashraf Ganjavi S. Economic status of female heads of households covered by support institutions: a qualitative study in Shiraz city. Journal of the Iranian Demographic Society, 2017, 13(25), 165-192.

18- Masoudi L, Masoudi Y. Investigating the relationship between social capital and the level of feeling of social security among women (case study of Pardis city), Sharq Police Science Quarterly of Tehran Province, 2014, 1(3), 79-96.